

досягнення певного рейтингу. Проміжкові результати висвітлюються в екранах успішності та спеціальних відомостях, доступ до яких має кожен студент. При переході до 12-ти бальної системи оцінювання навчальних досягнень можна рекомендувати таку таблицю:

Рівень навчальних досягнень	Бали	Традиційна оцінка	% від максимального рейтингу
IV Високий	12	5	98-100
	11		94-97
	10		90-93
III Достатній	9	4	85-89
	8		80-84
	7		75-79
II Середній	6	3	67-74
	5		59-66
	4		50-58
I Початковий	3	2	40-49
	2		30-39
	1		20-29

Рівень навчальних досягнень менше 20% від максимального рейтингу можна вважати нижче початкового. Студента з таким рівнем не атестують.

Такі критерії оцінювання знань студентів рекомендуються в процесі вивчення нарисної геометрії та креслення. Досягнення III та IV рівнів дають викладачу можливість звільнити студента від складання семестрового екзамену або диференційованого заліку.

При викладанні інших дисциплін з використанням модульно-рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень студентів залежно від складових максимального рейтингу можлива корекція оцінок з 12-ти бальною системою. Тому автор буде вдячний всім пропозиціям та зауваженням викладачів, небайдужих до цієї проблеми.

*О.А. Федій
м. Полтава*

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОДУКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Характерною ознакою сучасної вищої педагогічної школи є професійна підготовка вчителя-гуманіста, який володіє сучасними технологіями продуктивного педагогічного спілкування. Гуманістичний підхід до людини та людських взаємовідносин постає активною протидією авторитарному стилю виховання, який довгий час панував у школі та сім'ї, зневажаючи основні закони формування повноцінної людської особистості, вбиваючи в дитині прагнення до індивідуального становлення, вимагаючи бути "таким як всі", абсолютно підкоряти своє власне "Я", власні переживання та думки вимогам вчителя, дорослого.

Гуманізм у вихованні передбачає спрямованість вчителя на розуміння дитини та її потреб, знання закономірностей зростання та розвитку дитячої особистості. Сьогодні суспільство все більше починає розуміти, що його основи закладаються саме у дитинстві, а найбільш цінний його здобуток – це психічне здоров'я дитини, її неповторний індивідуально-творчий потенціал.

Світова практика психолого-педагогічної діяльності свідчить, що навіть найбільш складні проблеми виховання вирішуються за умови встановлення доброзичливого стилю спілкування з вихованцями. Спілкування постає активним засобом педагогічного впливу

на дитину, необхідною умовою реалізації законів, принципів та правил виховання. Цікавими є спроби науковців визначити “ідеальне ставлення” дорослого до дитини, як “поступове підстроювання під емоційний розвиток та становлення особистості дитини”, що є особливо доцільним у ранньому віці (Д. Лешлі). Результатом такого щирого, продуктивного спілкування з дорослою людиною постають сформовані у дитини почуття довіри до оточуючого соціуму, та бажання у самоствердженні.

Одночасно спілкування визначається й як найважливіше середовище духовно-особистісного та соціального прояву людини, саме воно забезпечує самовираження особистості, розвиває та збагачує її свідомість. Педагогічне спілкування повноцінно виконує свої функції лише тоді, коли дитина виступає в ньому не як пасивний об’єкт виховного впливу, а як активний творчий суб’єкт із власним почуттям гідності, поваги й власної позиції “Я”. Саме тому новітні підходи в професійній підготовці вчителя пов’язані з переходом від системи понять “суб’єкт-об’єкт” до системи “суб’єкт-суб’єкт”.

Критерієм продуктивного педагогічного спілкування є створення доброзичливого психологічного клімату, формування певних міжособистісних стосунків “вчитель - учень”. При цьому спілкування дітей з дорослими носитиме непримусовий, вільний характер. Дитина почуватиме себе розкуто й виступатиме самокеруючи, безпосередньо виявляючи адекватну самій собі особистість (Б.Т.Лихачов).

Зазначені вище теоретичні положення визначаються ідеями гуманістичної педагогіки співпраці, спрямованої на формування позитивної “Я – концепції”, в умовах Добра, Любові та Поваги до маленької особистості. На теоретико-методологічному рівні ці положення сприймаються більшістю педагогів та психологів, але серйозні труднощі виникають при перенесенні теоретичних положень (“чому” та “що”) у практичну площину (“коли” та “як”). Саме тому предметом детального вивчення вченими-практиками постають педагогічні технології побудови продуктивного спілкування вчителя з учнем, пошук алгоритму дій педагога, спрямованих на реалізацію гуманістичної концепції виховання дитини.

У практичній реалізації ідей продуктивного педагогічного спілкування перед вчителем постає важливе завдання створення системи рухливої, творчої, взаємозбагачуваної взаємодії. Вихователь, перш за все, повинен завоювати дитячу довіру, зуміти проникнути у святу святих її внутрішнього світу та допомогти у складній справі самостворення.

Аналіз численних психолого-педагогічних досліджень в галузі практичної діяльності вихователя дає змогу виділити деякі загальні прийоми та методи вирішення педагогічних завдань налагодження доброзичливого духовно-морального контакту з дитиною.

На жаль, вітчизняна педагогіка сьогодення зазнає браку практичного керівництва для батьків та вчителів, хоча зарубіжні дослідники вже мають цікавий досвід у розробці програм навчання способів правильного спілкування з дітьми. Одна з найпопулярніших програм тренінгу Томаса Гордона (Т.Е.Т.: Teacher Effectiveness Training [1975]) містить основні риси гуманістичної психології, яку відомий американський психолог Карл Роджерс назвав “особистісно-центрованою”, тобто такою, що ставить у центр уваги особистість тієї людини, з якою спілкуються, визнаючи певну пріоритетність її проблем, потреб та емоційно-чуттєвого стану.

Значну роль у становленні довірливих стосунків між учителем та учнем відіграє дитяча прихильність. Зазначена взаємодія визначається як емоційний вид спілкування, що характеризується позитивною установкою на об’єкт прихильності. Прихильність - це форма емоційної комунікації, заснована на задоволенні дорослими потреби дитини у безпеці та любові (А.І.Захаров). Рання дитяча прихильність є необхідною умовою щодо

повноцінного розвитку дитини, відіграє неоціненну роль у формуванні дитячої особистості. Одним із перших елементів гарного спілкування, першим суперпозитивним свідомим досвідом пізнання людської присутності для дитини-немовляти є обмін усмішками, звуками між нею та матір'ю, Важливим елементом цього спілкування є те, що мати та дитя по черзі вступають в нього, при цьому дитя засвоює правила черговості. Мати, яка ,природно, любить свою дитину, реагує на сигнали немовляти, а немовля засвоює ряд засобів: як привернути материнську увагу, як розпочати та підтримати спілкування з нею. Дитя завжди прагне до такого спілкування, оскільки воно стає джерелом позитивних емоцій для дитини. Наслідування дій матері або інших близьких дитині дорослих породжує позитивні емоції, діти “заражуються” ними (Д.Лешлі). Результати лонгітюдного дослідження, проведеного американськими психологами (Sroufe, Arnd, Bretherton та ін), довели вплив ранньої дитячої прихильності до батьків на становлення багатьох позитивних рис особистості. У подальшому зростанні дитини наявність таких тісних емоційних контактів з дорослим сприяють становленню ефективних взаємовідношень підлітка з усім оточуючим його соціальним середовищем. Ознаками прихильності до того чи іншого дорослого є наступні:

- учень частіше за всіх звертається за допомогою до нього;
- у присутності об'єкту прихильності дитина відчуває психологічний комфорт, вона позбавлена негативних емоцій;
- об'єкт прихильності може краще за інших зрозуміти, відчуту та заспокоїти дитину.

Слід зазначити, що розвиток прихильності як необхідної умови для успішної реалізації завдань продуктивного спілкування цілком залежатиме від професійної підготовленості та індивідуально–особистісних особливостей самого вчителя. Перш за все, – це здатність педагога відчуту та відгукнутися на певні сигнали дитини (погляд, посмішку, сум, вербальне звертання тощо). Як правило, учні сильніше відчувають прихильність до тих учителів, які швидко та позитивно реагують на проявлену вихованцем ініціативу, вступають з ним у взаємодію, яка відповідає здібностям та стану дитини.

Необхідними якостями, що стимулюють розвиток прихильності дитини до вчителя, є теплота, м'якість, підбадьорювання. Отже, вчителі, до спілкування з якими діти прагнуть найбільше, даючи учневі певні вказівки, промовляють їх м'яко, з теплотою, підтримують, коли необхідно, дії дитини позитивним оцінюванням.

Не менш важливим фактором ефективності педагогічного спілкування є наявність у педагога такої професійно-особистісної якості, як терпимість. Саме відсутність цієї риси, як правило, викликає конфліктні ситуації у виховному процесі, коли вчитель позбавлений здатності чути та відчувати кожного учня. Феномен терпимості розглядається вченими у двох ракурсах: сенсуальна терпимість та диспозиційна терпимість (А.А.Реан).

Сенсуальна терпимість, як класична толерантність, пов'язана з підвищенням порога чутливості до суб'єкту взаємодії. Образно кажучи, це терпимість–черствість, терпимість–стіна. Диспозиційна терпимість в основі своїй має принципово інший механізм. Це – готовність вчителя до позитивної реакції на співрозмовника. Носієм високої диспозиційної терпимості може бути лише високочутлива, гуманна по своїй суті людина, адже мова йде про терпимість–позицію, терпимість–світовідчуття. Таким чином, формування в учителя соціально–психологічної диспозиційної терпимості сприятиме процесу пізнання ним учнів та конструктивності педагогічного спілкування.

Одним із загальних принципів такого спілкування є безумовне прийняття дитини такою, як вона є. Для вчителя це означає – “я люблю своїх учнів просто за те, що вони у мене є!” (а не за їхні певні якості).

Особливе значення в оволодінні вчителем педагогічними технологіями продуктивного спілкування з дітьми має опанування прийомом “власне ім’я учня”. Психологами та педагогами здавна вивчається ефект значення імені дитини у процесі її соціалізації. На думку Д. Карнегі, для людини немає нічого більш приємнішого, ніж звучання власного імені з вуст співрозмовника. Зазначаємо, що діти змалечку звикають до його звучання, дуже рано ідентифікують себе із власним іменем і не уявляють себе поза ним. Можна вважати, що ім’я людини лягає в основу її особистості (В.С.Мухіна). Особливий інтерес у зв’язку з описаним вище ефектом діти проявляють до своїх тезок, які сприймаються учнями більш емоційно. Адже навіть ім’я вчителя може впливати на розвиток прихильності і подальшої активної взаємодії з учнем-тезкою.

Своєрідною естетотерапією можна вважати технологічний прийом “ранкового вітання з нашими іменами”, який доцільно впроваджувати у навчально-виховний процес з метою позитивного настроювання на подальшу сумісну роботу, формування в учнів почуття власної присутності-значущості для вчителя, встановлення позитивного емоційного клімату в класі (групі). Вчитель та учні стають в коло, високо піднімають руки вгору, промовляють по черзі або усі разом: “Доброго ранку, сонечко! Ми усі щиро вітаємо тебе!”. Далі усі беруться за руки, поволі опускають їх вниз та промовляють: “Всі ми прокинулись та прийшли у школу, узяли за руки один одного. Доброго ранку, Оленка... Ми вітаємо тебе, Сашко... Привіт тобі, Тетяно...”. Важливо, щоб і вчитель, і діти промовляли імена кожної дитинки, щиро вдивляючись їй в очі, голосно, тепло називали ім’я кожного учня класу.

Американський психотерапевт Росс Кемпбелл намагається професійно-технологічно відповісти батькам та вихователям на запитання “як насправді любити дітей?”. Вчений конкретизує свою відповідь трьома основними правилами поведінки дорослого при спілкуванні з дитиною: “контакт очей”, “фізичний контакт” (дотик руки, тактильне відчуття співрозмовника, як умова психологічного комфорту впевненості та захисту) та “зосереджена увага” (демонстрування дорослим інтересу до слухача-співрозмовника). Зазначені правила спілкування забезпечують, за Кемпбеллом, наповнення “емоційного резервуару” дитини як абсолютної впевненості у батьківській (вчительській) любові та власної необхідності існування за умови дотримання дитиною дисципліни, основаної на любові з боку емоційно значущої для дитини дорослої людини.

Психологами доведено, що потреба в любові, належності, тобто необхідності іншому - одна з фундаментальних людських потреб (А. Маслоу). Це необхідно дитині для того, щоб почувати себе людиною. За рахунок такого безумовного прийняття дитина живиться емоційно, відчуває психологічний комфорт. Вже після встановлення добрих відносин, вчитель може висловити й свої негативні почуття в разі необхідності, але дотримуючись наступних правил:

- а) висловлювати своє незадоволення лише окремими діями дитини, а не дитиною у цілому;
- б) засуджувати дії учня, а не його почуття;
- в) незадоволення діями дитини не повинно бути систематичним.

Причини труднощів дитини часто локалізуються у сфері її почуттів. Тоді, за спостереженнями психологів, практичними діями (показати, навчити, спрямувати тощо) їй допомогти неможливо. Якщо дитина має емоційну проблему, її треба активно вислухати. Спосіб “активного слухання” вже довгий час посідає одне з найважливіших місць у педагогічних технологіях зарубіжних дослідників. Він передбачає “повернення” дитині у розмові того, що вона вам розповіла та визначення (називання) того почуття, яке відчуває дитина. (Ю.Б.Гиппенрейтер). Зазначимо деякі правила ведення бесіди за способом активного слухання.

Вислуховуючи дитину, вчитель має:

- а) повернутися до учня обличчям;
- б) врахувати факт знаходження на одному рівні очей дитини та вчителя;
- в) підійти або підсунути стілець якомога ближче до дитини.

Таким чином, вихователь демонструватиме дитині найсильніші сигнали готовності чути та відчувати її. При веденні бесіди з учнем, який відчуває прикрість, смуток бажано не задавати питань. Відповіді вчителя мають звучати у стверджувальній формі (демонстрування учителем власного настроювання на “емоційну хвилю” учня). Наприклад:

Учень (із смутком): Не буду більш сидіти за партою з Василем!

Вчитель: Ти на нього образився.

(а не: Ти що, на нього образився?).

Важливо при цьому вчителю “тримати паузу”. Не слід тиснути на учня власними міркуваннями та зауваженнями. Пауза допомагає дитині розібратися у своєму переживанні і одночасно відчути присутність та увагу вчителя. Зазначимо три показники вірного оволодіння дорослим способом активного слухання:

1) зникає або відчутно послаблюється негативне переживання дитини за принципом: поділена радість подвоюється, поділене горе зменшується удвоє;

2) дитина починає більше розповідати про себе;

3) відчувши позитивну реакцію до себе з боку вчителя, дитина здатна сама просуватися у вирішенні своєї проблеми.

Ступінь опанування вчителем технологією “активного слухання” визначатиметься вирішенням важливого педагогічного завдання, а саме: сумісне з дитиною відкриття закону про те, що словесне визначення власного стану щодо дій своїх однолітків (“ Я дуже сердитий на тебе!”) є не менш ефективним засобом, ніж фізична дія (штовхання, бійка, демонстративне відвертання типу “гра в мовчанку” тощо). Необхідною умовою для оволодіння дітьми навичками вербалізацій власного стану є вміння вчителя слухати дитину та спонукати її говорити про себе. Пригніченому, засмученому учневі досить часто вкрай потрібен дуже чуйний дорослий-вчитель, якому можна було б висловити свою тугу або безнадійність.

.При спілкуванні з дітьми у дорослих спостерігаються типові помилки, які носять характер автоматичних реакцій-відповідей. Такі відповіді вихователів часто викликають в учнів негативну реакцію опору. Назвемо деякі невірні, автоматичні відповіді дорослих: відповідь-наказ; відповідь-застереження, погроза; відповідь-мораль, проповідь; відповідь-порада, готове рішення; відповідь-нотація, “лекція”; відповідь-критика, звинувачення; відповідь-здогадка, інтерпретація; відповідь-випитування, розслідування; відхід від розмови тощо.

Отже, в ході реалізації вчителем основних завдань виховного процесу значної акцентуалії набуває емоційно-чуттєва сфера самого дорослого. Щире бажання вихователя побудувати з дитиною справжні, людські стосунки не може залишити його індиферентним виконавцем певної професійно-педагогічної технології. Власні особистісні переживання вчителя підлягають педагогічній корекції й мають бути активно залученими до процесу продуктивного педагогічного спілкування з вихованцем. Так, якщо дитина власною поведінкою викликає у дорослого негативні переживання, необхідно їй про це повідомити. Причому, коли вчитель говорить про свої переживання дитині, робити він це має від першої особи, тобто повідомити про себе, про свої почуття (а не про саму дитину та її поведінку). Наприклад: “ Я не люблю, коли діти приходять до школи неохайними, і мені соромно за те, що мої учні ходять такими по школі.” (Замість “ Ну що в тебе за вигляд !”). Таке конструктивне звертання до співрозмовника від першої особи окреслюється як “Я-повідомлення“ й дозволяє вчителю висловити свої негативні переживання у необразливій для учня формі, а учням ближче пізнати

вихователя (“Вчитель теж може щось відчувати !”). Сама ж відкритість у висловлюванні вчителем власних почуттів сприятиме розвитку у дитини бажання самій приймати певне рішення (на противагу виконанню чужих вказівок). Відмова вчителя від критично-повчаючої позиції, надання учневі прикладу щирої відвертої розповіді про власні почуття та переживання спонукатимуть саму дитину бути щирою і людяною.

При встановленні добрих стосунків між учителем та дитиною дорослому слід обов’язково дотримуватися золотого правила “сталості у власній поведінці”, яке служитиме для дитини певною моделлю поведінки. Вихованець, який бачить непостійність учителя, сам не стане виконувати обіцянок або намагатися бути послідовним у своїх діях. Учень має прийти до висновку, що певній поведінці, яка не схвалюється вчителем мають відповідати певні наслідки. Сталість та твердість учителя у власних вимогах до дітей матиме під собою дієвий моральний принцип: вимагаю того, чого дотримуюсь сам. Як правило, така принциповість та дисциплінованість вчителя викликає абсолютне емоційне схвалення з боку учнів.

Реалізуючи основні завдання педагогічних технологій спілкування, вчитель повинен пам’ятати про те, що:

- кінцева мета гуманістичної педагогіки полягає у вихованні здорової, порядної людини, яка б вміла побороти труднощі та бути щасливою у суспільстві;
- мова спілкування з дітьми повинна бути зрозумілою, емоційною та щирою;
- при вирішенні педагогічних проблем, які можуть виникати у стосунках з учнями, вчителю варто закликати на допомогу власні здібності та уяву, адже абсолютних правил виховання не існує;
- у конфліктних ситуаціях слід акцентувати увагу на майбутнє, а не на покаранні;
- важливо враховувати думку дитини, яка може не співпадати з думкою вихователя;
- необхідно залучати саму дитину до вирішення проблем – це навчатиме учня відповідати за себе;
- доцільним є дотримання макаренківського принципу “оптимістичного прогнозу”, який передбачає переконаність педагога у позитивних зрушеннях поведінки учня у найближчому майбутньому.

Література:

1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. СПб.,1999.
2. Галигузова Л.Н., Смирнова Е.О. Ступени общения: от года до семи лет. М.,1992.
3. Гиппенрейтер Ю.Б. Общаться с ребенком. Как? М.,2000.
4. Захаров А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребенка. СПб.,1997.
5. Курчинка М.Ш. Ребенок с характером.СПб.,1991.
6. Лешли Д. Работать с маленькими детьми, поощрять их развитие и решать проблемы. М.,1991.
7. Лихачев Б.Т. Педагогика. М.,1999.
8. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Тренинг общения с ребенком. СПб.,2001.
9. Мухина В.С. Психология детства и отрочества.М.,1998.
10. Росс Кэмпбелл. Как на самом деле любить детей. М., 1992.